

POLYCHROMOVANÝ ŠTUKOVÝ ERB RODU PERNŠTEJNU V KLENBĚ
PRESBYTERIA DĚKANSKÉHO KOSTELA POVÝŠENÍ SV.KŘÍŽE

restaurátorská zpráva

Název díla: polychromovaný štukový erb rodu Pernštejnů v klenbě presbyteria děkanského kostela Povýšení sv.Kříže

Datace: cca 1601

Autor: neznámý, nesignováno

Technika: nanášený vápenný štuk (zřejmě na armaturu), polychromovaný. Jako plnivo do štuku byla použita vápenná nebo mramorová drť.

Objednavatel: Proboštský úřad v Litomyšli

Zhotovitel: Nadace Paseka, Jiráskova 3, Litomyšl, 570 01

Restauroval: Eva Vymětalová, Horní Újezd u Litomyšle 126, 569 61

Provedeno: září - říjen 1997

Zodpovědný restaurátor: ak. mal. Jiří Látal

Fyzikálně-chemický průzkum: Ing. Tatjana Bayerová

Fotografie: Karel Švuger, Martin Štěrba, Eva Vymětalová

Použité materiály: Primal AC 35, Ledan TB, křemičitý písek, vápno, sádra, mletý vápenec, pigmenty, prachová imitace zlata (Perlglanz, Colibri)

Zpráva obsahuje: 5 stran textu

3 přílohy

1 nákres

18 fotografií 10x15

4 fotografií 9x13

Zpráva uložena: archiv dokumentace ve VOŠRKT v Litomyšli

Památkový ústav Pardubice

Proboštský úřad v Litomyšli

Restaurátorské zásahy vycházejí z provedeného restaurátorského průzkumu (restaurátorská zpráva z průzkumu presbytáře v děkanském kostele Povýšení sv. Kříže v Litomyšli, 1997 – zpracoval David Žeman), zejména pak z průzkumu stratigrafického.

Klenba presbyteria je zdobena (kromě štukových hlavic slohově vycházejících z ionského řádu) čtveřicí plastických útvarů – při závěru presbyteria jde o reliéf Boha Otce (případně Krista – viz zpráva Jitky Lustykové), ve středu navazujícího pole je pak v laurovém či olivovém venci Kristův monogram IHS (restaurátorská zpráva Daniela Zillichha), po jeho stranách jsou z příčné osy klenby nelogicky vychýlené protějškové erby rodu Mendozů (původně nesprávně označen jako erb rodu de Lara) a Pernštejnů.

Neorganičnost umístění uvedených prvků lze objasnit rozborem klenby, kde při bočním osvětlení vystupovaly zřetelně odsekané pásy vytvářející poměrně věrně ilusi síťové gotické klenby. Restaurátorským průzkumem byly tyto pásy ověřeny a po dohodě se zástupci PÚ Pardubice a SÚPP Praha malířským způsobem obnoveny (vápnem a pigmentem).

Doba vzniku erbů není zcela jasná, zřejmě se však vztahuje k roku 1601, kdy byl kostel po požáru nákladem manželky Vratislava z Pernštejna Marie Maximilany de Lara y Mendoza opraven, včetně nového zaklenutí.

Z pernštejnského erbu byly odebrány dva vzorečky polychromie, jejichž laboratorní analýza umožnila přesnější orientaci mezi originálními a sekundárními baravnými vrstvami.

Pernštejnským a mendozovským erbem se – především z heraldického hlediska – zabývá má teoretická závěrečná práce uložená v archivu VOŠRKT.

STAV PŘED RESTAUROVÁNÍM

Erb byl zabílen mnoha vrstvami vápenných nátěrů a malířských hlinek. Zlacení, jako poslední vrstva na vápenném nátěru, bylo patrně provedeno na přelomu století a neodpovídá pozlacení původnímu.

Tato silná vrstva nátěrů zastírala chybějící části výzdoby (především kuličky a špičky listů na věnci lemujícím erb) a jejich celkovou plasticitu.

V horní a středové části erbu byly viditelné, místy až 2cm hluboké podélné praskliny, které přesahovaly až do plochy klenby.

RESTAUROVÁNÍ

• Čištění

Všechny pozdější nátěry (vápno, hlinky) byly ve velké většině mechanicky odstraněny (za pomocí skalpelu a restaurátorského kladívka) až na nejspodnější barevné vrstvy.

Tmavá hnědá a zelená přemalba provedená v místech původního zlacení, byla po konzultaci se zodpovědným restaurátorem rovněž odstraněna.

Byla však ponechána v místech, kde by její odstranění bylo mechanicky neprověditelné. Na věnci a pokryvadlech byly ponechány dvě šedivé vrstvy, a to zejména tam, kde hrozilo nebezpečí, že při odstraňování bude narušena vrstva spodnější.

Po odstranění vápenných nátěrů se objevilo mnoho defektů na plastické výzdobě – zejměna chybějící části kuliček a listů na věnci.

• Injektáž

byla provedena částečně Ledanem TB, částečně 50% roztokem Primalu AC 35.

• Tmelení

Obě spáry byly nejdříve podtmeleny hrubším tmelem (vápno, hrubší písek) a po vyschnutí dotmeleny tmelem jemným (vápno, jemný písek, mramorová moučka).

Jemný tmel byl použit i pro vyplnění menších prasklin a defektů. Pro nejjemnější z nich byla použita pouze sádra.

• Rekonstrukce

Chybějící plastické detaily byly domodelovány v sádře přímo na předem navlhčené plochy originálu.

• Fixáž

provedena 3% roztokem Primalu AC 35.

• Retuš

Pro retušování byla zvolena kombinace pigmentů pojených Primalem a akvarelových barev, přičemž se jednalo o

spojení několika typů retuší (nápodobivá, čárková, tečková), a to v závislosti na charakteru dochovaných barevných vrstev.

• Zlacení

Po konzultaci se zodpovědným restaurátorem byla namísto zlacení plátkovým zlatem zvolena pouze retuš zlatou slídou (Perlglanz, Colibri - odstín "třpytivého" a "královského" zlata) pojenou Primalem.

Před vlastní aplikací byla pozlacovaná místa podložena miniem.

• Závěrečná fixáž

byla opět provedena 3% roztokem Primalu AC 35.

V Litomyšli 30.listopadu 1997

l. Šejmel

STAV ERBU PERNŠTEJNU° PŘED RESTAUROVÁNÍM A
PO ČÁSTECNÉ SONDAŽI – ZABÍLENÍ NĚKOLIK ANÁSODNÝMI
VASTIVAMI VÁPNA A MALÍŘSKÝCH HLINEK, ZLACENÍ
NOVODOBE' (POČÁTEK STOLETÍ ?)

• PODĚLNE' PRASKLINY PŘESAHUJÍCÍ DO PLOCHY
KLENBY

DETAL PRÍLBY S KORUNOU - STAV PŘED RESTAUROVÁNÍM.
• - PODÉĽNAÝ PRASKLINA

DETAL DEKORACE RÁDU ZLATEHO ROVNA - STAV
PŘED RESTAUROVÁNÍM. PROVEDENAÝ SONDAŽ ODKRYVÁ
POLYCHROMIÍ.

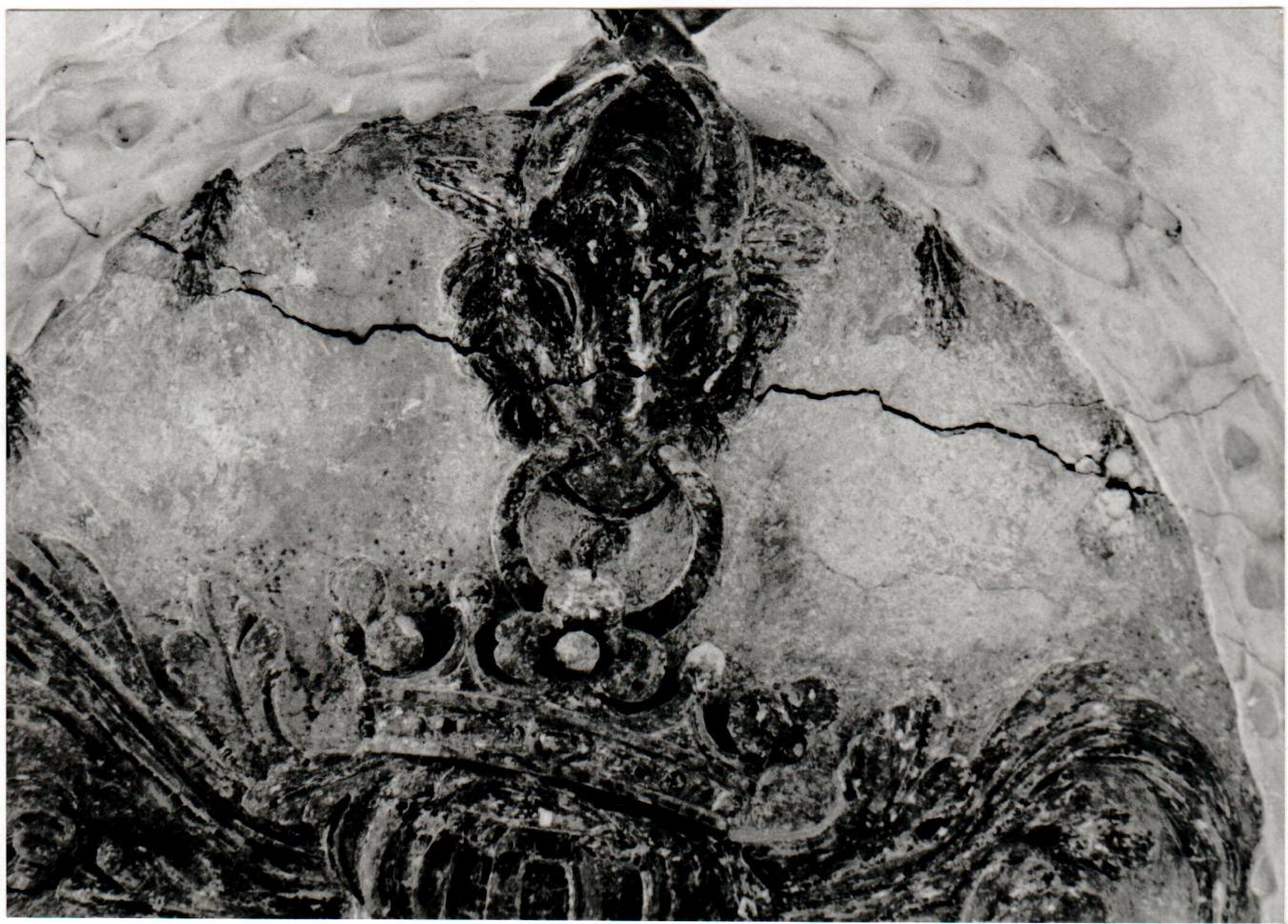
SONDA NA ZNAKENÍ ZUBOV HLAVY VE ŠTÍTU
 A - SILNÁ VRSIVA VÁPENNÝCH A HLINKOVÝCH NÁTERŮ
 B - TMAVÉ ŠEDÁ POLYCHROMIE SE ZBYTKY HLINKY
 C - SPODNÍ - SVĚTLÉ ŠEDÁ POLYCHROMIE
 D - PODKLAD (ZŘEJME VÁPENÝ) POD ŠEDÝMI VRSIVAMI
 E - PROSVITAJÍCÍ ŠTAKOVÝ PODKLAD

SONDA NA SPODNÍ ČÁSTI PŘILBY
 A - SILNÁ VRSIVA VÁPENNÝCH A HLINKOVÝCH NÁTERŮ
 B - COA Z TEKE' (SIEŽÍ ODDĚLITELNE) ŠEDÉ VRSIVY
 SE ZBYTKY HLINKY
 C - TMAVÉ HNĚDÁ (MÍSTY ZELENA) PRÉMALBA NA PŘIRODNÍM
 ZLACENÍ
 D - PŘIRODNÍ ZLACENÍ S PROSVITAJÍCÍ PODKLADOVOU VRSIVOU
 E - ČERVENÁ (ZTMAVLA) PRÉMALBA
 F - SPODNÍ ČERVENÁ POLYCHROMIE (ZŘEJME MINIMUM)
 G - ZELENA PRÉMALBA

SONDA Z VNEJSÍ ČÁSTI VĚNCE NA PLOŠE
KLENBY

HORNÍ ČÁST ERBU V PRŮBĚHU OŠTĚNÍ
• HLUBOKÁ PRASKLINA V CELEM ROZSAHU ERBU, PŘESAHUJICÍ -
NA OBOU STRANÁCH DO PLOCHY KLENBY

HORNÍ POLOVINA ERBU PO OČIŠTĚNÍ, VYTMELENÍ PRASKLIN
A DOMODELOVÁNÍ CHYBEJÍCÍCH ČÁSTÍ V SAŘE.

DOLNÍ POLOVINA ERBU PO OČIŠTĚNÍ, TMELENÍ A
DOMODELOVÁNÍ CHYBEJÍCÍCH ČÁSTÍ - LEVA' POLOVINA VĚNCE
(LISTY) JIŽ PO RETUŠI

HORNÍ ČÁST ERBU PO OCÍSTĚNÍ A VYTMELENÍ PRASKLIN.
CHYBEJÍCÍ PRVKY DOMODELOVÁNY V SAŘEE (VPRAVO),
LEVA' ČÁST PO ČÁSTECOVÉ RETUŠI.

STŘEDOVÁ ČÁST ERBU PO OCÍSTĚNÍ, TMELENÍ, DOMODELOVÁNÍ -
CHYBEJÍCICH DETAILŮ A ČÁSTECOVÉ RETUŠI.

PRAVA' POLOVINA ERBU PO ODISÍENI,
A TMELNÍ - CHYBEJÍCÍ DETAILY NA
VĚNCI DOMODELOVÁNÝ V SADAČE

LEVA' POLOVINA ERBU PO ODISÍENI,
A TMELNÍ. LISTY NA VĚNCI JIZ PO
REDIŠI.

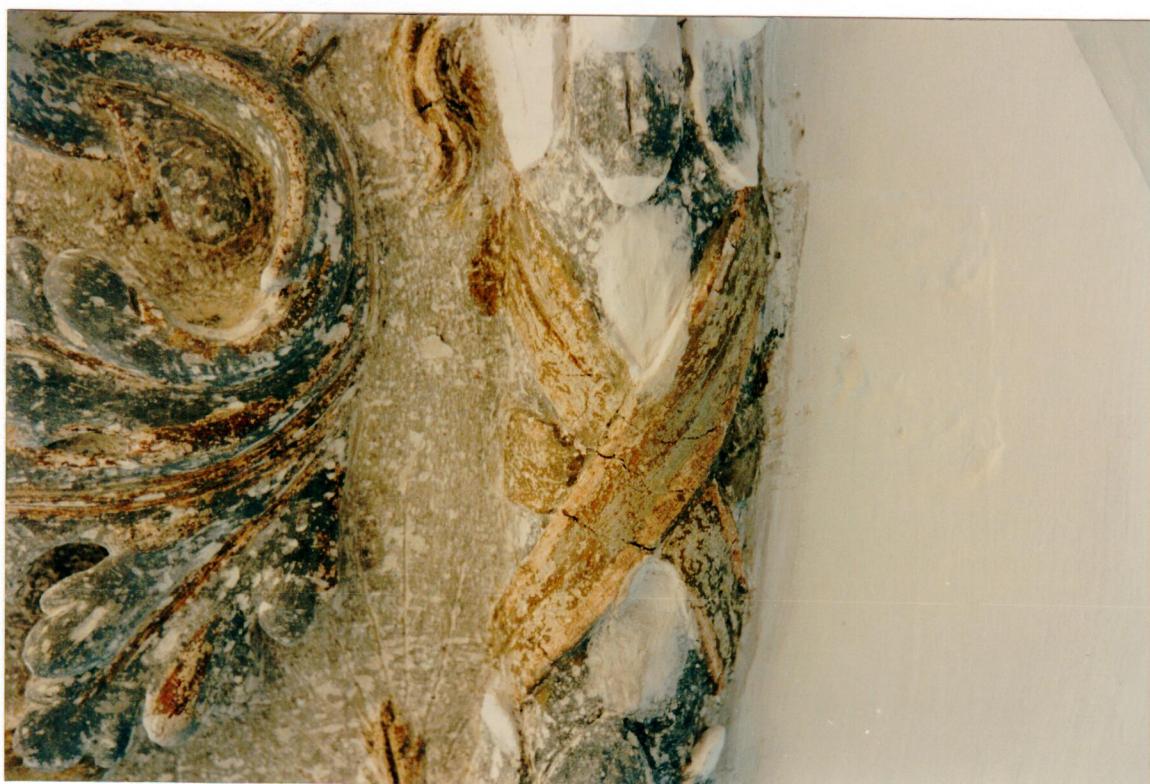
DETAIL Z HORNÍ ČÁSTI ERBU - STAV PO OČIŠTĚNÍ A VYTMELENÍ

DETAIL VĚNCE - CHYBEJÍCÍ KULICKY A ŠPIČKY
LISTU DOPLNĚNY V SÁDŘE

DETAIL PRAVE' HORNÍ ČÁSTI ERBU - STAV PO OJISTENÍ,
TMELNÍ A DOPLNĚNÍ CHYBEJÍCÍCH ČÁSTÍ

DETAIL VĚNCE - CHYBEJÍCI ČÁSTI DOPLNĚNY V SÁDŘE

DETAIL ŘÁDOVÉ DEKORACE - STAV PO OISÍTĚNÍ A TMELENÍ

• ŠTÍT SE ZNAKENÍM
ZUBŘÍ HLAVY - STAV
PO RETUŠI.

STAV ERBU PO RESTAUROVÁNI

Vz.č. 341: Erb Pernštejn
Svorka na prsou lva
(zvětšení 160x)

a)

- 4- 30-50 μm šedá vrstva
- 3- 50-80 μm šedá vrstva
- 2-100-160 μm šedá vrstva
rozhraní, nečistoty
- 1- 50-110 μm oranžová vrstva
- 0- štuk

b)

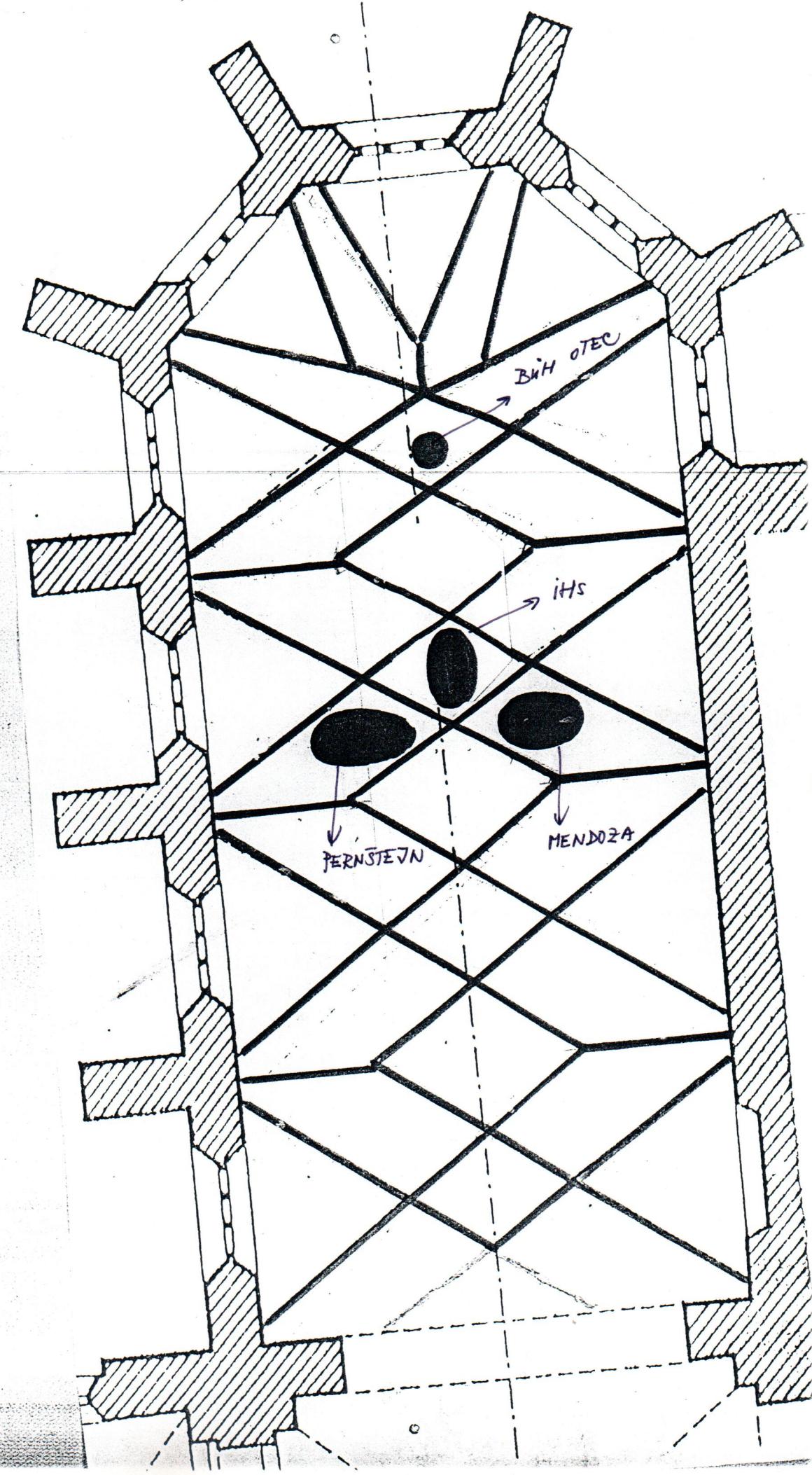
nečistoty

2- 15-40 μm zelená vrstva

rozhraní, nečistoty

1- 50-110 μm oranžová vrstva

0- štuk

Zápis
z kontrolního dne na "Rekonstrukci kostela Povýšení sv. Kříže v Litomyšli" konaného
dne 23.10.1997 za účasti: Památkový ústav Praha ing. Petr Macek
Památkový ústav Pardubice PhDr. Václav Paukrt
Restaurátoři PhDr. Zdena Paukrtová
David Zeman

Eva Vymětalová
Daniel Zillich
Jitka Lustyková
Magdalena Slavíková

Frabštínský úřad Litomyšl

P. František Beneš
ing. Jiří Kovář

V současné době je dokončeno restaurování tří medailonů v klenbě a reliéfu Krista v závěru klenby presbytáře. Dále je ukončena malba klenby včetně iluzivního žebrování. Pokračují práce na restaurování hlavic kleneb včetně jejich iluzivní části. Ve spodní části presbyteria jsou ukončeny sanační omítky, zapravují se sondy po restaurátorském průzkumu. Sondy prokázaly přítomnost svazkových přípor v závěru presbytáře a půlkulatých přípor ukončených oca 6 m nad zemí a pozůstatky hlavic, což dokládá existenci středověkých chorových lavic.

Po prohlídce a zhodnocení současného stavu je doporučen následující postup.

1. Štukové reliéfy na klenbě nebudou již dále retušovány a zůstanou ve stavající zrestaurované podobě.
2. Při restaurování dalších hlavic bude prováděna retuš volnější, vzdutější, ne tolik precizní jako u vzorové hlavice.
3. Fragmenty ve výsečích dvou slepých oken zůstanou odkryty a bude zmíněn jejich ostrý přechod na náter stěny.
4. Stavající úprava klenby včetně šedě barvených prvků je od souhlasena v této definitivní podobě.
5. Při opakováném náteru stěn bude stavající odstín výrazně zesvětlen - stavající kontrast mezi stěnou a klenbou je přílišný.
6. Ponechané sondy je možno zaomítnout po 27.10.1997
7. Stavající zaomítnutí sedile bude ponecháno, jeho obrys nebude přiznán vzhledem k neujašněnosti jeho tvaru.
8. Okenní kružby nebudou dále čištěny. Výsledný sjednocený charakter kružeb bude docílen tupováním v šedém odstínu navazujícím na řešení prvků kleneb. Před sjednocením budou výrazná narušena vápennou omítkou.
9. Na restaurovaných prvcích budou na dohodnutých místech uvedeny údaje o restaurování, t.j. jméno restaurátora a datum restaurování.
10. Je třeba bezodkladně překrýt rámovaný obraz hlavního oltáře a celou architekturu tabernáku a menzy.

Skončeno, přečteno, podepsáno.

Petr Macek Iva J. Kovář
PhDr. Václav Paukrt
PhDr. Zdena Paukrtová
David Zeman
Eva Vymětalová
Daniel Zillich
Jitka Lustyková
Magdalena Slavíková
12. října 1997
M. Žilich